

## Gesproken column

Reflectie op de Derde Herman Tjeenk Willink-lezing in de Gotische zaal van de Raad van State, dinsdag 17 maart 2026.

*Tim 'S Jongers*

*politicoloog, bestuurskundige en publicist*

Geachte heer Tjeenk Willink, geachte mevrouw Schouten, vooreerst wil ik mijn dank uitdragen voor jullie werk en bijdragen aan de Nederlandse samenleving. Een samenleving die me ondanks mijn exotische accent nauw aan het hart ligt.

Het moet gezegd, ik heb mezelf nooit beschouwd als een groot denker, maar van de heer Tjeenk Willink heb ik geleerd dat groter denken en kleiner doen ook een deugd kan zijn. Laten we die proef op de som nemen.

Naar ik het zo inschat, sta ik voor een groep die ik definieer als de outsourcingklasse. Daarmee bedoel ik te zeggen: wij hebben het vermogen om onze shit out te scourcen. Bij een juridisch conflict huren we een advocaat of juridisch adviseur in, voor het indienen van onze belastingaangifte huren we een belastingadviseur in, bij de zoektocht naar een woning weten we een aankoopmakelaar of hypotheekmakelaar te vinden.

Kortom: voor elk probleem een adviseur, een rekening en we kunnen weer verder met ons leven. Dat is fijn, overzichtelijk en brengt rust. Het maakt van ons de zogenaamde zelfredzame burger. Een burger die de overheid over het algemeen beschouwd slechts een paar keer per jaar tegenkomt, en dan gaat het met name over de belastingaangifte of de aanvraag van een paspoort. Erg spannend is dat allemaal niet.

Tegenover deze zelfredzame burgers staan de niet-zelfredzame burgers. Dat zijn de burgers die niet het vermogen hebben om hun shit out te sourcen. Zij hebben de overheid nodig voor bijvoorbeeld zorg of sociale zekerheid, in het geval van armoede of financiële kwetsbaarheid. Deze burgers, en zeker wanneer er meerdere problemen tegelijkertijd spelen, worden geconfronteerd met ingewikkeldheid en wantrouwen. Bovendien begrijpt de overheid die burger lang niet altijd.

Sinds de opkomst van radicale rechtse krachten gaan er allerlei alarmbellen af. De rechtsstaat is plotseling in gevaar en, behoede ons, ze is in snel tempo aan het afbrokkelen. Nu ga ik de reële gevaren voor onze rechtsstaat niet bagatelliseren, want die zijn er zeker. Maar ik wordt er soms wat ongemakkelijk van, moet ik zeggen.

Zoals jullie allemaal weten, of niet weten, werk ik voor De Correspondent en focus ik in mijn werk op burgers in een kwetsbare positie. Burgers wiens sociale grondrechten, zoals daar zijn bestaanszekerheid, wonen, zorg en bescherming tegen een hardvochtige overheid lange tijd onvoldoende gewaarborgd zijn geweest. En pijnlijk genoeg beschikken zij niet zoals wij hier in deze prachtige gotische zaal, over het vermogen om hun shit out te sourcen.

Daar komt nog eens bij dat hun recht halen geen vanzelfsprekendheid is. Voor de kwetsbaardere burgers is een gang naar de rechter haast onmogelijk. Er werd namelijk jarenlang fors bezuinigd op

de sociale advocatuur, terwijl de behoefte aan gesubsidieerde rechtshulp juist toeneemt. Niet geheel verrassend gaat het daarbij vaak om zaken die tornen aan de bestaanszekerheid van mensen: wonen en inkomen.

Indien u bij de outscouringsklasse hoort, hebt u daar natuurlijk helemaal zelf geen last van. Staat je inkomen je niet aan, zoek je een nieuwe baan. Wordt je wijk onveilig, dan verhuis je. Voor een juridisch conflict heb je jezelf wellicht ingedekt met een rechtsbijstandsverzekering. Of je hebt gewoon geld om meteen een advocaat te benaderen.

En dat brengt me bij een ongemakkelijke vraag: als we het over de rechtsstaat hebben, over wiens rechtsstaat hebben we het dan eigenlijk?

Stel dat we aan dakloze mensen, burgers die vastzitten in de klem van de schuldenindustrie of de slachtoffers van het toeslagenschandaal vragen of de rechtsstaat aan het afbrokkelen is, wat zou hun antwoord zijn?

En nee, ik ga niet mee in de 'Nederland is kapot-vibe' die op de radicale rechterflank heerst. Dat wil echter niet zeggen dat veel beter kan en moet. De vraag is hoe.

Voor mijn werk reis ik heel het land door en ik zie, zo moet ik bekennen, vooral heel veel mensen die Nederland proberen te fixen. Ik noem hen de stille veranderaars. Vanuit hun werk of hun vrijwilligerswerk proberen ze systemen te kantelen, te doen draaien of zelfs te vervangen.

Het enige probleem met die stille veranderaars: je hoort hen minder dan die 7,5 procent twitteraars die het publieke debat volledig verzieken. En als je iets niet kan horen of zien, is er nogal snel de neiging om te denken dat het niet bestaat.

Ik zag vorige week stille veranderaars in Groningen: mensen die naast een kwetsbare burger gaan staan en hun outscouringsmechanisme zijn. Mensen die snappen hoe het systeem werkt, welke rechten er te halen zijn en kwetsbare burgers daarin ondersteunen. Niet als hulpverlener, maar als buddy die zelf ook knel heeft gezeten in die zogenaamde rechtsstaat.

Ik zag stille veranderaars in Arnhem: een programma dat erop gericht is om een hele wijk schuldenvrij te maken. En in die poging lopen de stille veranderaars tegen het systeem en soms ook zichzelf aan. Wat zij leerden door dichtbij de mensen te staan, is dat schulden het topje van een probleemberg is. Negenennegentig problemen en geldgebrek is er daar maar één van.

Ik zag stille veranderaars in Zoetermeer en Rotterdam: schooldirecteuren die geconfronteerd worden met veel armoede bij hun leerlingen. Onderwijzers ook, die vinden dat onderwijs draait om de ontwikkeling van een kind en het lesgeven daar slechts als een onderdeel van zien. Zij verschuilen zich niet achter holle frasen als 'het onderwijs gaat daar niet over', zoals bijvoorbeeld zorgen voor warme winterkledij of een schoollunch.

Ik zag stille veranderaars in Maastricht: wetenschappers die mensen zonder geld en met gezondheidsproblemen betrekken bij de oplossingen. Zij begrijpen dat gezondheid en bestaanszekerheid keerzijdes van dezelfde medaille zijn. En dat degenen voor wie gezond leven vanzelfsprekend is, heus niet degenen zullen zijn die met de oplossingen gaan komen voor wie gezond leven niet vanzelfsprekend is.

Deze stille veranderaars brengen de verhalen van mevrouw Schouten en de heer Tjeenk-Willink mooi samen. Zij denken groot, doen klein en gebruiken daarvoor een ander soort wijsheid, namelijk de wijsheid vanuit de mensen die het ondergaan. Veel van deze stille veranderaars hebben ooit zelf fikse uitdagingen gekend, of betrekken hun doelgroep oprecht, en zetten die wijsheid in om het anders te doen. Ondanks een systeem dat eerder tegenwerkt dan meewerkt.

Ik wil jullie dit met nadruk meegeven: wat ik altijd tegenkom tijdens mijn reizen doorheen het land, op bezoek bij die stille veranderaars en die kwetsbare burgers, zijn dezelfde woorden van die kwetsbare burgers: 'Ik voel me voor het eerst sinds lange tijd serieus genomen. Ik voel me gezien en gehoord.' En dan volgen er stevast tranen. Tranen van verdriet voor wat was en tranen van geluk voor wat is.

Wat deze stille veranderaars doen voor Nederland, zie ik als de ware kern van onze rechtsstaat: elkaar een beetje eerlijk behandelen. En als het systeem daar niet in slaagt, dan maar om het systeem heen.

Ik begrijp maar al te goed dat Vrouwe Justitia, de personificatie van ons rechtssysteem, een blinddoek moet dragen: onpartijdig oordelen zonder aanzien des persoons. Maar als de outcouringsklasse blind blijft voor fundamenteel ongelijke posities tussen burgers, blind blijft voor mensen die zich jarenlang niet gezien voelden, dan voldoet deze klasse niet aan de verantwoordelijkheid die ze heeft. Want wie goed voor zichzelf zorgt, zou dat ook voor een ander mogen, en eigenlijk moeten doen. .

Natuurlijk moet de overheid zorg dragen voor het waarborgen van sociale grondrechten, vooral voor mensen die hun shit niet kunnen outcourcen. Maar de vraag daarnaast is: wat kunnen burgers zelf doen?

Het antwoord daarop kreeg ik tijdens mijn reportages door het hele land: verschuil je niet achter 'het systeem', maar vraag je af voor wie je zelf een stille veranderaar kan zijn.